

9 APRIL 1940

KANONEN DER IKKE SKØD

*En beretning fra besættelsestiden
af
Kristian Østergaard Krantz*

Udgivet af

SKS-ORIENTERING

TJENESTESTEDSBLAD

SØVÆRNETS KONSTABELSKOLE

Ansvarshavende: Orlogskaptajn T. Boye

Eftertryk kun med tilladelse.

JORORD

Besættelsestidens historie vil fortsat have interesse for en stor del af befolkningen. Nye oplysninger fremkommer stadig og visse begivenheder ses nu 40 år efter i et andet lys og under andre synsvinkler.

Kristian Østergaard Krantz har i sin beretning, 9 APRIL 1940, KANONEN DER IKKE SKØD, fortalt levende og inspireret om sine erindringer fra tiden før, under og efter besættelsen.

K.O.Krantz er født i 1920 i Aabybro og mødte i 1938 i søværnet som udlært smede- og maskinarbejder. Under hele sin tjeneste har Krantz haft sit virke ved søværnets artillerimateriel og været med i den tekniske udvikling. Langvarige våbenkursus i ind- og udland har givet en god baggrund for sagkyndig varetagelse af uddannelsen af personel i vedligeholdelse og reparation af våbensystemer.

Mathelev K.O.Krantz, 1938

I 1968 blev K.O.Krantz udnævnt til orlogskaptajn. Siden 1961 har orlogskaptajnen, der stadig er tjenstgørende, også været leder af den lærlingeuddannelse for konstabler ved Søværnets Konstabelskole (SKS), der fører frem til svendebrev som elektromekaniker. Næsten 500 lærlinge - nu spredt over det ganske land - har som artillerikonstabler erhvervet svendebrev.

Det er på opfordring, at orlogskaptajn Krantz har skrevet sine erindringer fra besættelsestiden. Der venter læserne en spændende og interessant læsning.

Beretningen giver et ikke almindelig kendt tidsbillede og er skrevet ud fra stor personlig erfaring og af den mand, der har det største tekniske kendskab til DANMARK'S MEST OMTALTE KANON - DER IKKE SKØD DEN 9 APRIL 1940.

19. Marts 1980

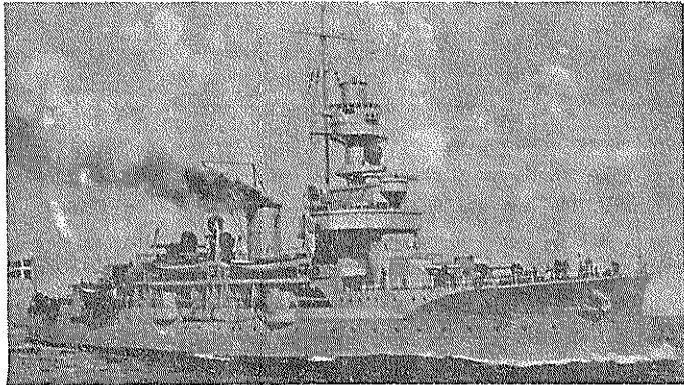
T.Boye

Redaktør af SKS-ORIENTERING

1938 - 1946

Alle artilleristers skytshelgen "Sancta Barbara" har inspireret mig til at skrive mine erindringer fra tiden omkring den skæbnesvangre 9. april 1940. Det er samtidig mit håb, at jeg også derved kan være medvirkende til at aflive myten om de famøse tændstikker, der så ofte er blevet fremført at være årsagen til, at Middelgrundsfortets 75 mm kanon ikke kunne skyde hin tragiske forårs morgen for 40 år siden.

Men det vil nok være mest rigtigt at begynde med sommeren 1939, hvor jeg sammen med en stor del af de øvrige mathelever fra hold 1938, blev tilkommanderet artilleriskibet "Niels Juel" som artillerimekanikerelev.

Artilleriskibet "Niels Juel" søsat 1918 og moderniseret 1936. Normalbesætningen 365 mand. Armeret med 10 stk. 150 mm kanoner, 2 stk. 57 mm kanoner, 24 stk. 8 mm luftværnsskyts og 2 stk. torpedorør.

Også dengang taltes der på banjerne om, hvor det forestående togt skulle gå hen. Dette år ville rygterne, at "Niels Juel" skulle til New York i forbin-

delse med den forestående verdensudstilling. Rygterne fik yderligere næring, da det blev kendt, at en del værnepligtige musikere skulle forrette tjeneste om bord på "Niels Juel". Hos os elever var forventningerne spændt til bristepunktet. Men de mørke skyer, der på dette tidspunkt trak hen over Europa bevirkede, at sommer-togtet blev henlagt til besøg i danske havnebyer, og de værnepligtige musikeres største aktivitet var hovedsageligt på de stille sommeraftener at musicere forude på bakken til glæde og adspredelse for den øvrige del af besætningen.

En sommeraften i 1939 på "Niels Juel".

Vi blev vel modtaget i alle danske havnebyer. I en del byer var der endog arrangeret fællesspisning og anden form for underholdning. Besøget i Aabenrå var nok det besøg, som gjorde det største indtryk på mig. Her følte rigtigt, hvad det vil sige i en spændt situation at befinde sig i et grænseland. De dansksindede vidste ikke alt det gode, de ville gøre for os, hvorimod en del af byens befolkning, der havde et andet nationalt sindelag, indtog en noget provokerende holdning over for os.

Jeg er endnu i besiddelse af et gammelt brev, dateret "Niels Juel" den 14. august 1939 og skrevet til en af mine kammerater. Af brevet fremgår, at vi havde et begivenhedsrigt togt, og at der på banjerne dengang også blev talt om piger og spiritus. Men af brevet fremgår det endvidere, at det var planlagt, at vi i week-enden den 26. og 27. august skulle anløbe den norske hovedstad, Oslo. Man måtte imidlertid igen tage den tiltagende spændte verdenssituation i betragtning, hvorfor også dette udenlandstogt blev annulleret. "Niels Juel" måtte tilbringe week-enden på Holmen.

En af mine skolekammerater, hvis familie stammede fra Polen, havde fra medio august 1939 i Polen deltaget i en ungdomslejr, der blev afholdt for unge polakker fra hele verden. Selv om opholdet var bestemt til at skulle vare til den 2. september, fik alle den 24. august ordre til omgående at forlade landet på grund af det spændte forhold mellem Polen og Tyskland. Min kammerat kom på gennemrejse til

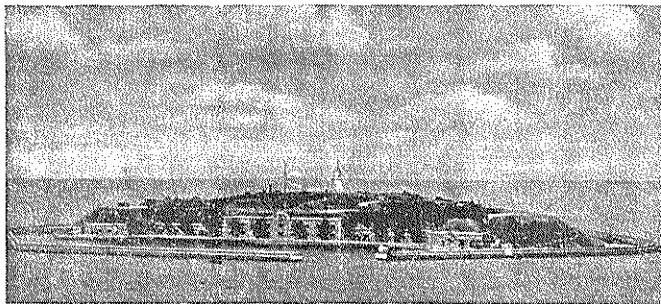
København søndag den 27. august. Denne dag havde jeg vagt på "Niels Juel", og min kammerat besøgte mig om bord. Først da han dybt bevæget berettede om, hvad han havde set af tyske troppetransporttog på vej mod grænsen til det daværende Østpreussen, og da han fortalte om, at alle polakker forventede, der snart ville finde et tysk angreb sted på Polen, ja, først da forstod jeg rigtigt, hvor spændt verdenssituationen var. Kun få dage efter var begyndelsen til den 2. verdenskrig en realitet.

Ved sikringsstyrkens formering blev jeg frakommanderet "Niels Juel". Selv om det var med nogen bitterhed, at jeg under disse omstændigheder skulle forlade skibet, fremkaldte det trods alt en del ungdommelig stolthed, da min nærmeste foresatte fortalte mig, at skibets artilleriofficer havde gjort, hvad der var muligt for at formidle min forbliven om bord.

Efter afgang fra "Niels Juel" kom jeg i "hyttefad" på Søværnets Kaserne og forrettede herfra daglig tjeneste på Søartilleriets værksted. Min beredskabsmæssige indsats her bestod hovedsageligt i oprensning af 5/4" gevindhuller i gamle kanonskjolde til 120 mm kanoner, som var opmaganiseret på Quinti Lynette. Et arbejde der ikke virkede særligt inspirerende under den daværende situation.

Medio november 1939 blev jeg tilkommanderet Middelgrundsfortet, og det skal indrømmes, at jeg følte mig som en paria, der var blevet forvist til en øde ø.

Middelgrundsfortet opførtes i årene 1890-95.
Armeret med 4 stk. 305 mm kanoner, 12 stk. 170 mm
kanoner, 4 stk. 120 mm kanoner og 4 stk. 75 mm
kanoner.

Min instilling til mit nye tjenestested ændrede sig dog hurtigt i den positive retning måske forårsaget af, at jeg som den eneste menig skulle deltage

i et efter datidens forhold meget avanceret kursus på Dansk Industrisyndikat i 20 mm maskinkanon M/40.

Det var meningen, at en del af de omtalte maskinkanoner skulle installeres på fortet, og kanonerne blev også leveret til fortet. På grund af isvinteren blev installationsarbejdet imidlertid ikke udført, da den daglige forbindelse med land var afbrudt, og værkstedsassistance dermed var udelukket. Selvom arbejdet var af en sådan karakter, at enhver af vores nuværende artillerikonstabler ville kunne udføre det, blev der fra fortets side ikke udvist roget initiativ hertil.

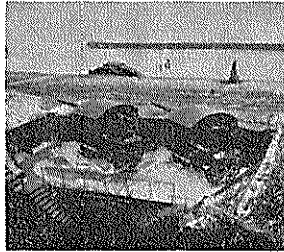
Kystdefensionens våbenmærke.

Isvinteren 1940 bevirkede, at fortets ca. 300 mands besætning var iscleret fra omverdenen i 40 dage. Alligevel erindrer jeg det altid som en periode med et godt sammenhold blandt hele besætningen.

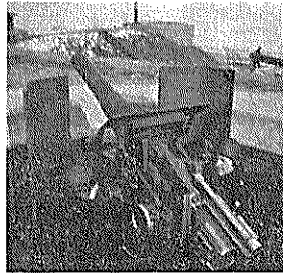
Isskruninger omkring Middelgrundsfortet vinteren 1940.

Hovedparten af besætningen var beskæftiget med artilleriuddannelse ved 170 mm kanonerne, og på trods af de høje kuldegrader blev kanonbetjeningen gennemført uden beklagelser. Desværre var man på grund af issituationen ude af stand til at bruge et målfartøj og gennemføre de planlagte øvelsesskydninger.

170 mm batteri på Middelgrundsfort

Vedligeholdelsen af fortets artillerimateriel blev ledet af en ældre artillerimekanikerkvartermester af 1. grad, svarende til en nuværende kaptajnløjtnant af B-linien. Til reparation og vedligeholdelse var der foruden mig selv som artillerimekaniker 3 værnepligtige maskinarbejdere og 1 værnepligtig maler. Ud over at deltage i de almindelige vedligeholdelsesarbejder ved artillerimateriellet var det også mit job at efterse og afprøve den kanon, der blev anvendt til varselsskydning. Der blev i vinterens løb afgivet en del varselsskud, og jeg har aldrig hørt om, at kanonen i sådanne situationer på noget tidspunkt har svigtet. Kanonen hørte til en af de mest driftssikre typer, blot den blev betjent rigtigt.

Kanonen der ikke skød
den 9. april 1940.

Da foråret nærmede sig, og isen igen begyndte at bryde op, kom der en uventet "gæst" til fortet. Der blev observeret en drivende kabelmine i fortets havneindløb. Medens alle blev holdt i behørig afstand og i dækning, blev det min opgave at afmontere minekablet. Såfremt der har været tale om nogen dusør, ja, så har jeg den tilgode endnu - og tænk hvilke renter, der er løbet på i de 40 år.

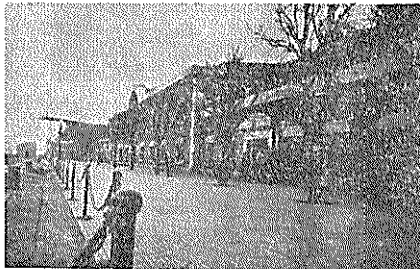

Med foråret kom der også en ny fortchef, og da jeg blev klar over, at det var den tidligere artilleriofficer fra min tid på "Niels Juel", var jeg overbevist om, at alt hvad der havde med artilleri at gøre, nu ville få 1. prioritet. Men umiddelbart efter chefsskiftet blev, som længe planlagt, kanonbesætningen til 170 mm kanonerne overført til Flakfortet, hvorfra de ikke gennemførte artilleriskydninger skulle afvikles, inden besætningen blev hjemsendt. Denne foranstaltning blev gennemført for at skaffe plads til en ret så stor indkaldelse af 4-500 nye værnepligtige, der skulle møde på fortet den 9. april, og som efter eksercerskolen skulle uddannes i 305 mm kanonerne.

Den nye chef's tjeneste på fortet blev dog kun af få dages varighed, idet han den 8. april med kort varsel blev frakommanderet. Rygterne blandt den menige del af besætningen fortalte, at frakommanderingen skyldtes, at mobiliseringsbesætningen til "Niels Juel" var blevet indkaldt.

Sent på eftermiddagen den 8. april blev den ombordværende stærkt reducerede menige besætning, som kun bestod af frigængere, pebet til mønstring i Strubegangen, for som vagtmandskab at modtage en nødtørfug orientering i bestridelse af vagtposterne og herunder betjening af kanonen, der anvendtes til varselsskydning. Som frigænger deltog jeg selv i mønstringen, men da jeg fra 1. april var blevet udnævnt til Math - svarende til en nuværende OVKS - fik jeg ordre til at træde af og skulle ikke deltage i vagten.

Den 9. april om morgenen blev vi på sovesalen purret ud af vagtassistenten samtidig med, at han råbte: "Tyskerne er gået i land i København". Da vi alle betragtede det som en vittighed, lagde vi os om på den anden side, men kort tid efter arriverede vagthavende kasernemester og gentog det samme. Få minutter senere stod vi alle ude på kajgaden, og i den solbeskinnede forårmorgen betragtede vi formationerne af de tyske flyvemaskiner, der kredsede inde over København.

Kajgaden med Østre Poterne.

Efter kort tids ophold på kajgaden blev jeg kaldt op til varslingskanonen samtidig med, at der blev mig fortalt, at kanonen ikke kunne skyde. Den første

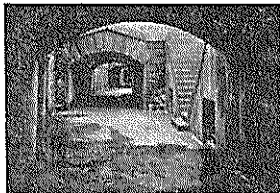
undersøgelse af kanonen blev udført uden brug af nogen form for værktøj eller andre hjælpemidler, og efter et par minutters forløb, kunne aftrækket foretages de reglementerede 6 gange. Kanonen var forsynet med et aftrækspændeapparat, og hvis der forekom en klikker, skulle aftrækket blot påvirkes igen. Under denne afprøvning kom vagtchefen tilstede, og i meget skarpe vendinger bebrejdede han mig, at selv om jeg dagligt efterså kanonen, så kunne den jo ikke skyde, når der var brug for det. Efter at jeg havde demonstreret, at kanonen virkede, som den skulle, blev jeg bebrejdet, at den ikke kunne virke med patron i kamret. Det var mere end mit ungdommelige temperament kunne stå for, hvorfor jeg straks ladede kanonen og spurgte, om jeg måtte påvirke aftrækket, hvilket blev mig nægtet.

Senere hentede jeg noget håndværktøj og fjernede nogle smågranater på mekanismedelene, men de havde på intet tidspunkt været medvirkende til, at kanonen ikke kunne skyde. Selv erindrer jeg ikke, at jeg under mit ophold på fortet er blevet afhørt om omtalte episode, og jeg har heller ikke på noget tidspunkt haft lejlighed til at se og langt mindre kommentere nogle af de rapporter, der efter det oplyste er skrevet vedrørende denne sag.

Den 9. april forløb ellers roligt, men der verserede selvfølgelig en mængde rygter, og efterhånden som den enkelte blev klar over, hvad der i virkeligheden var sket - at Danmark var blevet besat uden nævneværdig modstand - ja, da blev der fremført mangan en grov bemærkning over den nedværdigende situation, vi befandt os i. Selv om vi af politiske grunde i materielmæssig henseende var meget dårligt stillet, er det stadigvæk min opfattelse, at moralen blandt de menige var høj, og at alle var parate til at ofre hvad som helst, såfremt mulighederne havde været til stede.

Den 10. april om formiddagen ankom 3 tyske officerer til fortet. Vi var forinden blevet adviseret om, hvorledes vi skulle forholde os. Selv var jeg så "uheldig" at møde dem i Østre Poterne, hvor de uden ledsagelse og med en udpræget selv-sikkerhed begav sig op i batterigangen for at inspicere artilleriet.

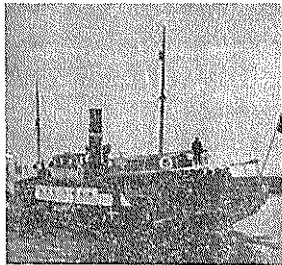
Batterigangen.

Om eftermiddagen blev det bekendtgjort for besætningen, at fortet skulle rømmes den 11. april om formiddagen, samt at tyskerne ville overtage fortet. Alle skulle i løbet af aftenen pakke deres ransel, men ellers skulle alt være intakt.

På grund af den planlagte indkaldelse af det store antal værnepligtige var der indkøbt rigeligt med proviant. Det var strengt forbudt at sejle ud på Øresund efter mørkets frembrud, men der var mange af de menige, der denne nat - uden indblanding af befalingsmændene - roede den ene travalje efter den anden ud i Sundet og kastede provianten overbord, for det skulle tyskerne fan... ikke have. Derimod blev beholdningen af kaffebønner ligeligt fordelt blandt alle.

Den 11. april efter morgenmåltidet var der en sidste mønstring på kajgaden. Hver mand stod klar med sin ransel og med tanker om, hvad fremtiden nu ville bringe.

Selv var jeg blandt de første, der fik lov at gå ombord i landlovsfartøjet "Rise", men allerede da nogle få af besætningen var kommet ombord, kom fortets næstkommanderende løbende og varskoede "Lad stå overalt". I den næste timestid var en del af besætningen ombord og resten stod på kajgaden.

Landlovsfartøjet "Rise."

Denne situation skabte en særdeles god grobund for alle mulige rygter, bl.a. kan jeg huske, at det med megen overbevisning blev fortalt, at englænderne havde foretaget landgang i Jylland, og der forventedes contraordre med hensyn til rømning af fortet.

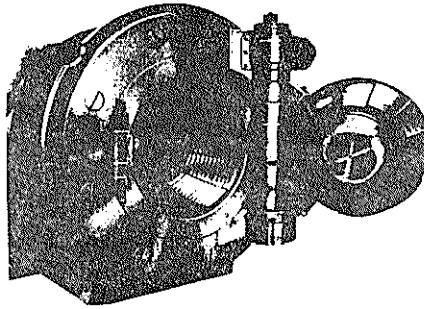
Efter nogen tids forløb blev alle igen samlet på kajgaden og på proviantregnskabsførerens foranledning, indvilligede hver mand i at tilbagegive sit bidrag af kaffebønner. Kokken fik igen tændt op i komfuret, og det blev til endnu en kop kaffe på fortet.

Først på eftermiddagen blev officererne og en del af befalingsmændene kaldt til møde hos interimchefen. Efter mødet kom min nærmeste overordnede og fortalte,

at tyskerne alligevel ikke ville anvende fortet, men at besætningen indtil videre ikke måtte overstige 10-15 mand, samt at kanonerne skulle gøres ukampdygtige. Endvidere bad han mig forblive på sit lukaf og låste derefter døren for at forhindre, at jeg i den totale forvirring skulle blive sendt i land.

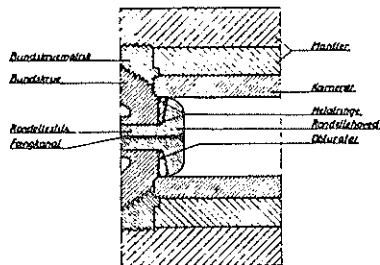

Såvel 170 mm som 305 mm kanonerne var bagtil forsynet med skruemekanisme. Drivladningen var indøyet i silkestof og benævntes en kardus.

Skruemekanisme til 280 mm kanon.

Tætningen for krudtgassens tryk bagud blev i skudøjeblikket opnået ved at en ringformet plastisk masse, der benævnes obturatøren, blev påvirket af et røndellehoved. Herved udvidede obturatøren sig, og på denne måde forhindredes krudtgassen i at strømme bagud.

Plastisk Tætning.

I de efterfølgende dage blev det min opgave på samtlige 170 mm og 305 mm kanoner at afmontere såvel rondellerne som obturatorerne og på denne måde gøre kanonerne ukampdygtige. Arbejdet overgik i sin nedværdigelse trods alt langt min beredsskabsmæssige indsats på Quinti Lynette.

Såvel rondellerne som obturatorerne blev sendt til opbevaring i land. Derimod erindrer jeg ikke, hvad der skete med slagdornene til de mindre kanoner. På grund af mandskabsmangel blev jeg i en kort periode inddraget i vagten, hovedsageligt i middagsstunden, men formålet med vagten virkede i denne situation noget illusorisk, og jeg følte ofte, at selv mågerne grinede af mig.

På vagt i middagsstunden.

På et senere tidspunkt blev Østre Travers rømmet, bl.a. til stor forargelse for fyrmesteren, som derved måtte give afkald på sin "Luksussuite", men al parlamentering var nytteløs, for tyskerne ville nu indrette denne fløj til besætningen for et lettere luftværnsbatteri. Hvad vi ikke fik lov til at udføre af installationsarbejde med maskinkanonerne, klarede tyskerne i en håndvending. Vi var nu såvel danske som tyske soldater på samme fort, og mig bekendt var der ikke noget samkvem. Jeg erindrer heller ikke nogen episoder de to nationer imellem. Men der var dog spøgefugle, der udtalte, at vi nok skulle være "paraply" for tyskerne i tilfælde af et "kraftigt tordenvejr".

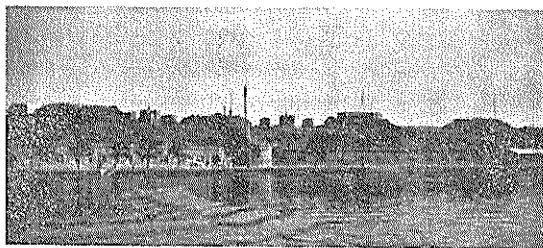
Søndag eftermiddag den 14. april havde jeg for første gang efter besættelsen landlov. Nutidens menige stampersonel bør være opmærksom på, at det dengang var strafbart for menigt personel under nogen omstændighed at anvende civil påklædning. Det var endvidere pålagt os, at hilsepligten også skulle overholdes over for de tyske befalingsmænd, vi mødte.

Især turen gennem St. Kongensgade virkede som et mareridt. Gaden vrimlede med tyskere, såvel menige som befalingsmænd, så det blev et nilseri uden lige.

Det der sårede mest, var de tilråb og spydigheder, vi blev udsat for af en del af den danske befolkning. Især erindrer jeg en tjener, der stod i døren til en lille café, hvor vi ofte var kommet og havde nydt en stille øl. Nu stod han og råbte og vinkede til de tyske soldater samtidig med, at han hånlige spyttede efter os. Den oplevelse glemmer jeg aldrig.

Efter ret kort tids forløb ændrede denne holdning sig ret så radikalt, og der var mange af os, som selvom vi vidste, at det var ureglementeret, anbragte et lille dannebrogssflag på uniformens slips. På denne måde markerede vi vores nationalitet over for det svage køn. Det var nemlig kun et fåtal af de unge danske piger, der "faldt" for besættelsesmagtens soldater.

På Middelgrundsfortet var der som sagt både danske og tyske soldater. Flakfortet var derimod helt okkuperet af den tyske besættelsesmagt.

Flakfortet.

Den store havn anvendes nu af lystfartøjer.

Efter et artillerieftersyn på Flakfortet kunne tyskerne ikke få samlet en af kanonerne i funktionsduelig stand. - Denne kanon var af samme konstruktion som varslingskanonen, der ikke skød den 9. april på Middelgrundsfortet. Min nærmeste overordnede og jeg selv blev beordret til Flakfortet for at yde den nødvendige assistance og dermed medvirke til igen at bringe det tyske beredskab intakt. Årsagen til omtalte fejl skyldtes, at det før omtalte aftrækspændeapparat var samlet forkert. Min overordnede, der var i besiddelse af megen dansk lune

blinkede til mig inden han sendte den tyske tekniker ned i værkstedet efter værktøj. Imens samlede jeg aftrækspændeapparatet på den korrekte måde. For den for artilleriet ansvarlige tyske officer var dette dog ikke en tilfredsstillende løsning, hvorfor det blev kraftigt henstillet til mig, at jeg skulle undervise min tyske kollega i den rigtige fremgangsmåde i adskillelse og samling af denne mekanismedel.

I september 1941 blev jeg frakommanderet Middelgrundsførtet og optaget på underkvartermesterskolen. I april 1942 afleverede jeg marineuniformen, blev udnævnt til underkvartermester og iklædt jakkeuniform.

Artilleri-mekaniker.
Tjenestegrensfarven var karmosinrød.
I 1951 blev farven ændret til violet.

Indtil den 29. august 1943 forrettede jeg hovedsageligt tjeneste på Søartilleriets Kanonhus på Dokøen og var her beskæftiget med hovedeftersyn af kanoner og andet våbenmateriel.

Med nutidens opfattelse af besættelsestiden må det sikkert virke grotesk, at en ældre kollega og jeg i maj 1943 blev beordret på tjenesterejse til tyske befæstningsanlæg i henholdsvis Skagen og Løkken for at tilpasse instruktionskanoner til danske kanoner, som tyskerne havde installeret der. Men det skal dog indrømmes, at det også blev os pålagt at opsamle så mange relevante oplysninger vedrørende omtalte befæstningsanlæg som overhovedet muligt, hvilket også blev gjort.

Den 28. august 1943, der var en lørdag, blev vi ved arbejdstids cphør kl. 13 tilbageholdt i Kanonhusets værksted. Som grund herfor blev det oplyst, at der var opstået en særlig spændt situation mellem regeringen og besættelsesmagten. Kl. 16 blev vi gjort bekendt med, at situationen var afklaret, og vi kunne forlade Holmen.

Det var derfor med nogen overraskelse, at jeg tidligt om morgenen den 29. august blev præsenteret for den tyske bekendtgørelse, om at der var erklæret "Militær urdtagelsestilstand i hele Danmark".

Jeg begav mig ud til Holmen, men blev allerede stoppet ved den første tyske

spærring omkring Bådsmadsstræde og måtte erkende, at indpassage til Holmen var en umulighed. Mindst een blev i Prinsessegade ramt af skud, da han ikke flyttede sig hurtigt nok.

I modsætning til hovedparten af Søværnets øvrige personel udgik jeg derved internering og havde derfor gode muligheder for at optræde som kontaktperson for personel, der blev interneret i Sundpark skolen på Amager.

Internerede på vej til gåtur i Sundparken.

Efter min tid i modstandsbevægelsen cvergik jeg igen til aktiv tjeneste i Søværnet primo september 1945. Her var en af mine første opgaver efter besættelsen sammen med civile arsenalarbejdere at udføre såvel konservering som afmontering af tysk artillerimateriel på befæstningsanlæg i hele Nordjylland.

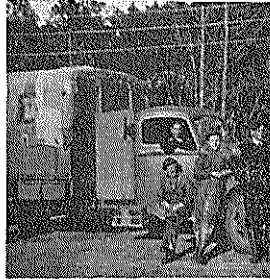

Tysk kanonstilling.

En stor del af dette artillerimateriel blev senere anvendt i forbindelse med genopbygningen af Søværnet efter besættelsen. Også dengang var der et ret så stort løneftersløb for de offentlige ansatte, og selv om jeg i en periode var leder af omtalte rejsehold, var såvel min aflønning som diater mindre end

de civile medarbejderes. Det var derfor for mit vedkommende om at være hurtig, når vi kom til en ny arbejdsplads, for på denne måde at få det billigste, men til gengæld også det dårligste hotelværelse.

Rejseholdet i Vendsyssel
1945-46.

Først i april 1946 vendte jeg igen tilbage til Kanonhuset på Holmen for at deltage i klargøring af artillerimateriellet på Fregatten "Holger Danske". Det var samtidigt stillet mig i udsigt, at jeg skulle tilkommanderes Fregatten og således deltage i det første togt til USA efter besættelsen. Men henset til at jeg syntes såvel avancement- som lønforholdene i Søværnet var for dårlige, undlod jeg at forny min kontrakt som underkvartermester. I kraft af bemyndigelsesloven blev dette problem dog løst på en noget utraditionel men effektiv måde, idet jeg samtidig modtog såvel min afsked som min genindkaldelse, og så var det ellers igen "an til arbejde". En genindkaldt kunne ikke komme med på et togt "over there", så det var desværre mit andet togt til USA, der blev annulleret. For fuldstændighedens skyld skal dog nævnes, at omtalte avancement- og lønforhold blev ændret umiddelbart før bemyndigelseslovens ophævelse. Derfor valgte jeg at fortsætte i Søværnet.

Sent på eftermiddagen den 26. april 1946 fik jeg meget højtideligt pr. bud overrakt en tilsigelse om at møde i Den parlamentariske Kommission på Christiansborg næste dag kl. 10.

Det var med megen forbauselse, jeg modtog denne tilsigelse, og jeg forbandt den på intet tidspunkt med min tilstedeværelse på Middelgrundsfortet den 9. april 1940. Først da jeg på Christiansborg mødte og hilste på den ældre artillerimekanikerkvartermester fra Middelgrundsfortet fik jeg en fornemmelse af, hvad sagen

drejede sig om. Vi blev imidlertid straks isoleret fra hinanden, så vi ikke skulde udveksle erindringer.

Mit møde med Den parlamentariske Kommission virkede på mig som en uparlamentarisk afhøring med 23-24 anklagere, hvoraf 7-8 mand krydsforhørte mig om en 5-6 minutters episode, der lå mere end 6 år tilbage.

På grund af de modstridende oplysninger der fremkom af de afhørte vedrørende kanonen på Middelgrundsfortet, der ikke kunne skyde, blev sagen overgivet til videre behandling ved opdagelsespolitiet.

Den 6. juni 1946 mødte jeg til afhøring på politigården. Selve afhøringen blev foretaget af to mand fra opdagelsespolitiet. Denne afhøring har jeg i enhver henseende nærret den allerstørste beundring og respekt for, bl.a. var der nu fremskaffet tegninger over den famøse kanon.

To af de vigtigste politirapporter, der bedst belyser hændelsesforløbet ved kanonen den 9. april om morgenen gengives i det følgende afskrift fra Den parlamentariske Kommissions beretning. (Visse navne er udeladt).

KØBENHAVNS OPDAGELSESPOLITI

HOVEDSTATIONEN

Fortsat den 6. Juni 1946.

Efter Tilsigelse møder her i Afdelingen i Dag Kl. 9,30

Artillerimekaniker, Underkvartermester af 1. Grad, Christian Østergaard Krantz, Bremensgade 57, 2. Sal tv., der gøres bekendt med den Diskretionspligt, som han allerede ved Kommissionen er blevet gjort bekendt med, og hvortil han fortsat erklærer sig indforstået med, at han intet vil referere vedrørende Afhøringerne.

Komparenten forklarer, at han den Dag om Morgenen kort efter Purringen blev kaldt op til Kanonen, idet der blev sagt, at Kanonen ikke kunde virke.

Komparenten gik straks op til Kanonen. Han husker ikke, hvor mange der var til Stede deroppe ved Kanonen, og er ikke i Stand til at angive Navne paa nogen af de tilstedeværende, kun kan han sige med Sikkerhed, at Løjtnant N.N. paa et vist Tidspunkt kom til Stede ved Kanonen, mens Komparenten opholdt sig der.

N.N. bebrejdede ham, at Kanonen ikke havde kunnet virke, hvorfor Komparenten paavirkede Udkasteren, lukkede Kilen og tog Aftræk, hvilket alt kunde gøres uden Vanskeligheder af nogen Art.

N.N. udtalte nu, at det ikke kunde gøres med Patron i, hvorfor Komparenten satte en Patron i Kanonen, lukkede Kilen og spurgte, om han saa maatte tage et Aftræk, idet Kanonen absolut ikke var i Uorden - Kilen lukkede fuldstændigt.

Han maatte dog ikke tage noget Aftræk, hvorfor Kanonen straks efter blev afladet.

Han siger med Bestemthed, at paa det Tidspunkt, da han kom til Stede ved Kanonen, var der ikke nogen Hindring for Kanonens Aftræk. Det er muligt, og vistnok mest sandsynligt, at der har været en Grat, men den havde paa ingen Maade nogen Indflydelse på Kanonens Funktion.

Han har ikke fundet nogen Tændstikker i Kanonen, hvilke Tændstikker eventuelt kunde være Aarsagen til, at Kanonen ikke kunde arbejde, og han har ikke haft nogen Samtale med N.N. om Tændstikker i Kanonen.

Han erindrer tydeligt, at han efter at have konstateret, at Kanonen var i Orden, og inden Artillerimekanikerkvartermesteren var kommet til Stede ved Kanonen, var gaaet ned for at hente Værktøj til Brug ved Fjernelse af Graten, det er ogsaa sandsynligt, at det er ham, som senere har fjernet denne Grat ved Hjælp af Fil, men da det er en saa dagligdags og jævnligt forekommende Begivenhed, har han ikke fæstnet sig nøjere derved. Graten var fremkommet ved, at Omstilleren fra automatisk til Haandkraft ikke havde staaet rigtigt.

Det er Komparentens absolutte Opfattelse, at der ikke er Tale om Sabotage mod Kanonen, men at det udelukkende kan skyldes manglende Kendskab til Betjeningen af Kanonen.

Oplæst og vedtaget.

Kolding, den 7. Juni 1946.

Malersvend, værnepligtig N.N., X-by, blev i Dag Kl. 16 truffet paa sin Moders bopæl, hvor han korteligt blev gjort bekendt med Anledningen til vor Henvendelse, ligesom han blev gjort bekendt med den Diskretionspligt, som han allerede tidligere ved Den parlamentariske Kommission er gjort bekendt med maa overholdes, og han erklærer sig fortsat indforstaaet med, at han intet maa omtale til nogen vedrørende Afhøringen.

Komparenten forklarer nærmere, at han den omhandlede Morgen Kl. ca. 4 alene Mand gik op for at afløse ved Kanonen, der stod som paa Ridset med rødt Nr. 1. angivet.

Han kom til Kanonen paa det Tidspunkt, da de to Skibe blev belyst med Projektøren, og den Mand, Komparenten skulde afløse, han kan ikke huske, hvem det var, gik op paa Toppen. Der var ikke forinden givet Ordre om Skydning.

Derefter saa han, at der blev hejst Stopflag paa Toppen, og at der blev belyst mod Flaget. Umiddelbart derefter raabte Vagtchefen, der stod oppe ved Taarnøb paa Toppen: Affyr Varselsskud!

Komparenten tog da straks en Patron fra Patronmagasinerne, der var anbragt

cirkelrunt omkring Kanonen. De skarpe Patroner stod adskilt fra de løse, men ved en fejltagelse fik han en skarp Patron i Løbet, og han kunde høre den metalliske Lyd, da Patronens Krave slog mod Afsatsen paa Kærnerørets Bagende, hvorefter han var klar over, at Patronen var helt inde. Han lukkede derefter Kilen i, hvorefter han tog i Aftrækket, efter at han først havde indstillet Kanonen i saavel Højde- som Sideretning direkte mod det første Skib, der var det eneste han paa det Tidspunkt kunde se fra sin Plads ved Kanonen. Der gik ikke noget Skud, Aftrækket kunde ikke trækkes op, som det skulde, og han var selv af den Formening, at han havde "faaet en Klemmer" i Kanonen. Han trak derefter Kilen ud, hvorefter Patronen, som den skulde, kom ud af Kanonen. Herefter tog han en tilsvarende Patron og ladede paa Kanonen, han hørte paa Klangen af Patronkraven mod Afsatsen paa Kærnerørets Bagende, lukkede Kilen og tog igen Aftræk, men han kunde kun løfte Aftrækkerarmen ganske lidt i Vejret. Komparenten afladede derefter paa Kanonen og var blevet noget febrilsk over, at den ikke vilde virke. I det samme kom der en løbende til Kanonen fra Toppen, mens Komparenten endnu stod med Patronen i Haanden; hvem det var der kom, ved han ikke, han tør saaledes ikke sige, hvorvidt det egentlig var Vagtchefen, men forinden var det i alt Fald fra Toppen raabt, hvorfor Skuddet ikke kom, og denne Person sagde: Det er jo en skarp Patron, Mand, det skal være en løs!

Komparenten tog derefter en løs Patron, hvormed han for tredje Gang ladede Kanonen, men det samme gentog sig, Aftrækket vilde stadig ikke virke. Komparenten gav derefter Besked til nogle eller en af de menige, som efterhaanden var kommet til, om at hente Artillerimekanikeren.

Komparenten baksede selv lidt med Kanonen, men opdagede ikke, at der var noget i Vejen med Kanonen.

I Mellemtiden var Skibene sejlet nærmere mod København, og de var nu ikke længere synlige fra Fortet. Komparenten forblev ved Kanonen, men der blev ikke rørt nærmere ved den, før Artillerimekaniker Krantz, Kl. ca. 6, kom derop.

Da Krantz kom tilstede, aabnede han Kilen, hvorefter han bad Komparenten tage noget Tvist fra en Pudsekasse, der stod under Kanonen - denne Kasse er uden Laag. - Komparenten tog derefter en Tot Tvist, hvormed han tørrede i Kilelejet, men ikke i selve Hylster- og Patronlejet. Efter at have tørret med Tvisten bemærkede han at Tvisten var godt fedtet - tidligere benyttet -, og samtidig saa han, at der laa et Par Tændstikker i Kilelejet - han havde ikke tidligere, før han tørrede med Tvisten, bemærket Tændstikkerne -. Disse Tændstikker fjernede han selv med Fingrene. Derefter foretog Krantz Lukning af Kilen, der nu gik ganske paa Plads, idet han kunde foretage Aftræk. Om Tændstikkernes egentlige Placering siger han, at han, efter at han havde tørret i Kilelejet, saa, at i alt

Fald en Tændstik stod lodret op fra Kilelejets Bund og hvilende ind mod Underkanten af Afsatsen, som danner Anlæg for Patronens Krave. Han mener ganske bestemt, at han omtalte for Krantz, at han havde fundet disse Tændstikker, ligesom han ogsaa bestemt mener, at Krantz udtalte, at det var noget Svineri, at der var nogen, der havde leget med Kanonen, men paa det Tidspunkt havde Komparanten ingen Tanke om, at Tændstikkerne eventuelt kunde have nogen Indvirkning paa, at Kanonen ikke kunde virke, det er først noget, som han har dannet sig en Teori om omkring Tidspunktet for Kapitulationen, da han gennem allieret Radio hørte, at der skulde indledes Undersøgelse af Begivenhederne den 9. april 1940.

I de mellemliggende Aar har han ikke tænkt over Spørgsmaalet med Tændstikkerne, han har heller ikke i Dagene indtil den 12. april 1940, da han blev hjemsendt, hørt Tale om noget Rygte med Hensyn til Tændstikker i Kanonen, ligesom han ikke selv har talt med nogen om Tændstikker.

Komparanten er klar over, at Tændstikkerne ikke har hindret Patronen i at komme ind paa sin Plads, de Gange han selv ladede Kanonen omkring Kl. 4, idet han saa ikke vilde have hørt den bestemte Metalklang, naar Hylstret støder mod Afsatsen.

Han ønsker at understrege, at det er det eneste Tidspunkt, i den Tid han har været Soldat, hvor han har gaaet Vagt - han hørte ellers altid til Artillerimekanikerværkstedet.

Paa Forespørgsel, om Komparanten kan tænke sig, at Tændstikkerne eventuelt har ligget i Tvisten og med denne er ført op i Kilelejjet ved Aftørringen af dette, tør han ikke udelukke denne Mulighed.

Oplæst og vedtaget.

Hornølet,
Kriminalassistent.

Erik Jørgensen,
Kriminalbotjent.

Efter der egentlige afhøring fremførte jeg i samtalens løb, at der stadigvæk findes kanoner af omtalte type, samt at jeg var overbevist om, at alle Søværnets eksperter ville medvirke til at bevise, at tændstikker ikke kunne forhindre kanonen i at skyde. Omtalte forslag er medtaget i kommissionens beretning, del II side 66, men har ikke virket inspirerende for kommissionens medlemmer.

I et af vore kendte leksika står der som sidste afsnit under Den parlamentariske Kommission:

"Den parlamentariske Kommission er ofte blevet kritiseret for manglende vilje til tilbunds gående undersøgelser".

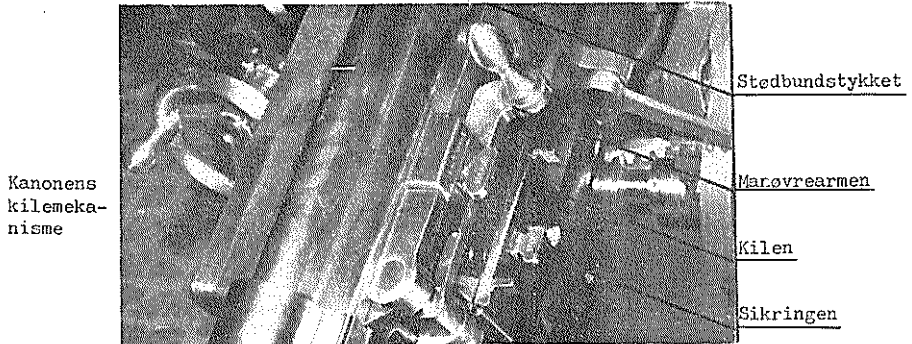
Dette postulat føler jeg ikke anledning til at modsige.

Efter at have studeret Den parlamentariske Kommissions beretning suppleret med eksperimenter med en kanon af samme konstruktion vil jeg konkludere som følger:

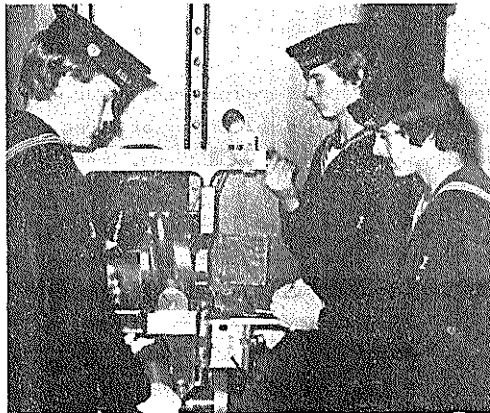
- Den værnepligtige, der skulle betjene kanonen den 9. april, har oplyst, at han var artillerimekaniker. Men i virkeligheden var det den værnepligtige maler i Artilleriværkstedet. Han blev efter min bedste overbevisning kun anvendt som maler og var ikke tjenstligt beskæftiget med mekanisk arbejde. Efter min opfattelse har kommissionen tillagt hans tekniske forklaringer alt for stor betydning.
- Det fremgår af rapporterne, at kanonen først blev ladet to gange med skarpt - og en gang med løst ammunition. I alle tre tilfælde hævdes det, at kilemekanismen kunne lukkes, men aftrækket ikke påvirkedes. Såfremt det er rigtigt, kan for meget fedt i kammeret og løbet udelukkes. Også dette har været fremført som værende årsagen til, at kanonen ikke kunne skyde.
- Det fremgår endvidere af rapporterne, at de skarpe patroner var forsynet med fængskruebeskytter, og at disse ikke var fjernet inden ladning og forhindrede skudafgang. Denne påstand må udelukkes, for kilen kan ikke lukkes, såfremt fængskruebeskytteren sidder på patronen. Endvidere er der ikke fængskruebeskytter på løst ammunition. Tredie gang blev kanonen ladet med løst ammunition, heller ikke da forekom skudafgang.
- Som den væsentlige årsag til svigtende skudafgang har der i pressen med megen alvor været anført, at årsagen skyldtes sabotage med tændstikker i kilemekanismen. Ved forsøg har jeg anvendt et utal af tændstikker - så mange at jeg til sidst følte, at selv Tordenskjold blev forarget - men har på intet tidspunkt kunne fremkalde den meget omtalte situation, at kanonen af denne grund ikke kunne skyde, hvorfor også denne påstand kan udelukkes.

Uden at gå for meget i tekniske detaljer skal jeg kort forsøge at gøre rede for, hvad jeg mener var årsag til den svigtende skudafgang.

Sikringen på "FYR", kilen lukket, manøvrearmen er parallel med stødbundstykket. I denne stilling kan kanonen affyres.

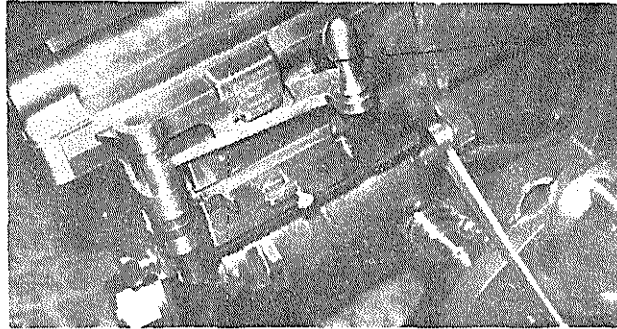
75 mm L/30 h.S.K.
Kanon opstillet
på Tøjhusmuseet
i Lange Tøjhus

Kilen åben

Med kilen åben kan sikringen stilles på "SIKKER", og kanonen kan lades, hvorefter kilen igen lukkes.

Kilemekanis-
mens unorma-
le stilling

ca. 5°

Når kilen lukkes med sikringen på "SIKKER", vil manøvreammen mangle ca. 5° i at være parallel med stødbundstykket. I denne stilling har aftrækket kun en begrænset bevægelse, hvorfor affyring ikke kan finde sted.

Kun en veluddannet kanonbetjener vil være opmærksom på, at manøvreammen ikke er parallel med stødbundstykket.

Men denne situation - kanonen blev ladet, kilen lukket, aftrækkets bevægelse begrænset, og affyring fandt ikke sted - er flere gange omtalt i Den parlamentariske Kommissions beretning om Middelgrundsfortets kanon.

Derfor er jeg af den opfattelse, at en ukyndig kanonbetjener på vagt ved kanonen har åbnet kilen, drejet sikringen på "SIKKER" og igen lukket kilen og det var i denne stilling kanonen stod, da der blev givet ordre til affyring af varslingskuddet.

Det er min absolutte overbevisning, at det derfor udelukkende er forkert betjening, der var årsag til, at kanoner svigtede på Middelgrundsfortet om morgenen den 9. april 1940.

Men selv om tredivernes mørke skyer syd for Danmarks grænser nu er forsvundet, så er der ingen der ved, hvad der gemmer sig bag morgendagens røde skyer i øst.

Derfor dengang - såvel som nu - et bevis på nødvendigheden af, at alle i forsvaret må være veluddannede og i en god træning.

For en kæde er ikke stærkere end det svageste led.

2. oplag 1980

NYBODER BOGHANDEL ApS
St. Kongensgade 114
1264 København K.
Telefon (01) 14 13 20

ISBN NR. 87 980893 07